

מהתאמות בדרכי היבחנות להתערבות בדרכי הוראה ולמידה: לא רק לתלמידים עם לקויות למידה

איריס ארליך שרצקי, מנהלת שפ"ח דלית אל כרמל, נציגת מחוז חיפה בועדה הארצית לדיאגנוסטיקה וליקויי למידה, שפ"י

בקיץ 2015 השתתפתי באחת מועדות המשנה של ועדת ההיגוי שהוקמה ע"י מנהלת האגף לליקויי למידה הנכנסת, דני ז'רנו. הועדה עסקה בעבודה של צוותי החינוך עם תלמידים לקויי למידה. אחד הנושאים בהם דנו היה מהו "ארגז הכלים" להם זקוקה מחנכת כתי כדי לתמוך בתלמידים לקויי למידה. זאת בהתחשב בסדר היום הגדוש והתובעני שלה, הכולל עמידה בדרישות מצד משרד החינוך, הנהלת בית הספר, התלמידים והוריהם. הדיונים העלו בי מחשבות לגבי השאלה האם ניתן ליצור כלים בסיסיים (גנריים) המתאימים לתלמידים על כל רצף יכולות הלמידה: ממצטיינים ועד מתקשים, ויאפשרו למורות להטמיעם בתוך גודש המשימות שלהן. הסיפור הבא מדגים את כוונתי.

ביום ההורים הראשון בכתה ז', פגשה מחנכת הכתה את תלמידתה רונית יחד עם אמה. במהלך השיחה, שאלה רונית, שהינה ילדה נבונה וללא קשיי למידה, כיצד ללמוד למבחנים. המחנכת ענתה לה, שכל אחד מפתח לעצמו דרכי למידה משל עצמו, ושעליה לפתח דרכי למידה משל עצמה. בזאת הסתיימה התייחסותה לשאלה, והיא המשיכה לדווח על הישגיה הלימודיים של רונית.

אני מנסה להבין מהן הסיבות לתשובתה של המחנכת ויכולה לחשוב על מספר סיבות: יתכן שהמחנכת עמוסה מאד במטלות לימודיות וחינוכיות, ואינה יכולה לפנות זמן לתהליכים שהם מחוץ לדרישות שהוגדרו עבורה כמחנכת כתי. יתכן גם שלמחנכת אין כלים להקניה של אסטרטגיות למידה, ולכן אינה יכולה להציע הדרכה בתחום זה.

עם זאת, נראה לי שההסבר העיקרי לתשובתה של המחנכת קשור בתפיסותיה ועמדותיה בנוגע ללמידה, לתלמידים מוכשרים, ולסדרי העדיפויות בקשר שלה עם תלמידה. נראה לי שהיא הניחה שתלמידה מוכשרת יכולה למצוא את הדרך ללמוד באופן עצמאי ואינה זקוקה להנחיה. היא גם לא עצרה להתבונן ולחשוב מה משמעותה של שאלה זו בהקשר של היחסים בינה לבין תלמידתה. פעמים רבות המבוגרים צריכים להקשיב קשב רב לניואנסים מאחורי הפניה הגלויה של המתבגר אליהם.

הדוגמה שהבאתי לקוחה מהתמודדות של תלמידה רגילה בבי"ס רגיל, ומדגישה עוד יותר את האתגר של המורים להתמודד עם תלמידים עם קשיים לימודיים. למורים ולמורות יש ידע רב בנושא הלמידה, ועדיין קיים קושי ביישום ידע זה. השאלה הינה מדוע? התשובה לדעתי קשורה במודעות, בתפיסות ועמדות.

הלמידה היא המשימה המרכזית והגלויה של בתי הספר, אך עדיין ההתבוננות עליה היא באופן מצומצם וצר שעיקרו תוכן לימודי והישגים לימודיים נמדדים. התלמידים מחולקים לתלמידים טובים ומתקשים, תלמידים "תקינים" או "לקויים", וצוותי החינוך לכודים בתוך הגדרות אלה ובתוך המשימות הרבות המוטלות עליהם.

התבוננות רחבה יותר, רואה את הלמידה כמתרחשת בכל מפגש בין-אישי. מפגש של נפשות אשר תורמות זו לזו להתפתחות ולצמיחה. התלמיד יכול ללמוד על עצמו ועל יכולותיו, ללמוד להבין את האחר ואת העולם סביבו, לרכוש ויסות עצמי והנעה עצמית. אלה כלים כל כך משמעותיים להתמודדות עם החיים וגם עם המשימות האקדמיות, עבור תלמידים רגילים ומתקשים כאחד. כל שאלה של תלמיד יכולה להוות פתח לחקר מרתק ומעמיק על עצמו, על סביבתו, על עולם תוכן מעניין. גם המורה יכולה להמשיך ולהתפתח במפגשים המגוונים שלה עם תלמידיה השונים: לגלות את יכולות ההנהגה וההשפעה שלה, לשכלל את יכולת ההקשבה וההתבוננות, לחזק את תחושת המסוגלות כמורה.

תלמידים בעלי יכולות למידה שונות זקוקים בסופו של דבר לדברים דומים בתהליך הלמידה, במינוחים שונים: חיזוק השליטה במיומנויות, הכרה במאמציהם, עידוד הסקרנות, והזדמנויות לבטא את יכולותיהם וכישרונותיהם. בתהליך מקביל, גם המורים זקוקים לחיזוק השליטה במיומנויות הוראה מגוונות, הכרה במאמציהם, עידוד הסקרנות והעניין, וכן הזדמנויות לבטא את יכולותיהם וכישרונותיהם. אני רואה את תפקיד הפסיכולוג החינוכי כשגריר של עמדה זו בבית הספר, אשר תומך במבוגרים המשמעותיים (הצוות החינוכי) בתהליכי הגילוי העצמי של עצמם ושל תלמידיהם.

להערכתי, קיים צורך משמעותי לחבור אל המורים בפיתוח יכולות הקשבה והתבוננות בתלמידים על כל רצף יכולות הלמידה. בעיני, תהליך זה חשוב עוד לפני שמציעים למורים מחוונים, שאלונים, כלי איתור, מעקב והוראה. בדמיוני אני רואה מפגשים בחדרי המורים, בהם נעשית עבודה בנושא העמדות, התפיסות, הרגשות והמשאלות בנוגע לכל התלמידים. העבודה צריכה לכלול מפגש רגשי עם החלקים "המצטיינים", "הממוצעים" ו"המתקשים" של המורה עצמה והיכולת להכיל בתוכה גם את החלקים הפגועים של עצמה. ברור שעבודה כזאת צריכה להיעשות ברגישות רבה ועל ידי אנשי המקצוע המומחים (יועצים, פסיכולוגים).

במקביל, תיעשה עבודה על שינוי סדר העדיפויות הארגוני, על מנת לאפשר יחידות זמן מוגדרות לשיח במפגשים מגוונים: מורים עם מורים, צוותים מקצועיים, מורים עם הורים, מורים עם תלמידים, וכן למעקב שיטתי אחר שליטה במיומנויות היסוד (קריאה, כתיבה, חשבון), גם בכיתות הגבוהות.

זכורות לי ישיבות צוות בין-מקצועי בהן השתתפתי כפסיכולוגית ביה"ס, יחד עם מחנכת כיתה, יועצת, מורת שילוב והורים, בהן התרחש תהליך של הקשבה בוגרת להתבוננויות של כל אחד מן המשתתפים על התלמיד עליו

דיברנו. מתוך השיח המשותף, עלתה תמונה עשירה של ילד בתוך הקשרים שונים, ויכולנו להתחיל להבין אותו ואת צרכיו. התהליך היה כל כך משמעותי לכולם, כך שהוביל לתזוזות בתפיסות ובעמדות של משתתפי המפגש, ואיפשר שינוי גם במציאות היומיומית של הילד. פעמים רבות יש צורך לחזור על מפגשים אלה מספר פעמים עד שהתמונה מתבהרת וכמובן שיש צורך להמשיך ולתחזק את העושים במלאכה.

לסיכום, תהליך ההטמעה של עקרונות מתווה המדיניות של המשרד, אשר מעבירים את כובד המשקל מהתאמות בהיבחנות להתערבות בהוראה ובלמידה עם תלמידים עם לקויות למידה, מזמן לנו את האפשרות להתבונן על תהליך הלמידה וההוראה של כלל התלמידים. עם הפנים לעתיד, נראה לי שניתנה לנו ההזדמנות להשפיע על סדר העדיפויות בבתי"ס ובקהילה, וחשוב שנאמץ עמדה זו במפגש שלנו, הפסיכולוגים החינוכיים, עם אנשי החינוך וצוותי הניהול.